

SEÇİM SİSTEMİNİN DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİNİN BİR AŞAMASI: 1950 MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU

AN STAGE OF DEMOCRATIZATION OF ELECTION SYSTEM: 1950 PARLIAMENTARY ELECTION LAW

Naim SÖNMEZ¹

ÖZET

Türkiye’de ilk “Seçim Kanunu”, 1877 yılında Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmıştı. Bu kanun, bazı değişikliklerle Cumhuriyet döneminde de kullanılmış ve ilk defa 1946 seçimleri öncesinde esaslı bir değişikliğe uğrayarak, seçimler ilk kez, “çift dereceli” sistem yerine “tek dereceli” olarak yapılacaktı. Ancak seçim kanunu üzerindeki tartışmalar bitmeyecek ve 1950 seçimlerine kadar devam edecekti. 1949 yazından itibaren yasa değişikliği tekrar gündeme geldi, Hükümet tarafından hazırlanan “tasarı”, Üniversite hocalarından oluşan ve “İlim Heyeti” adı ile anılacak olan bir kurul tarafından incelendi. 1949 yılı sonunda, 3 Aralık 1949 tarihinde bu kurul incelemesini tamamlayarak tasarıyı yeni hali ile hükümete sundu. Tasarı, yeni hali ile 7 Şubat 1950’de Meclis gündemine alınmış ve sürekli görüşmeler sonunda, 16 Şubat 1950 günü yasalaşarak yürürlüğe girmiştir. 1950 Milletvekili seçimleri, 1877 yılından beri uygulanan “çoğunluk sistemi” dışında, önemli değişikliklerle yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Seçim, Seçim Yasası, Demokratikleşme, Demokrasi

ABSTRACT

The first “Electoral Law” in Turkey was legislated in 1877 in the period of Ottoman Empire. This law was used with minor amendments in the first years of the Republic. Before the elections at 1946, Electoral Law was substantially altered and for the first time, the elections were going to be committed as single-stage instead of double-stage. However, the debate about this new law did not over and continued till the elections at 1950. In the summer of 1949, amendment on the law came back to agenda and the “proposal” prepared by the government was reviewed by the committee consisted of academics and henceforward known as “Scientific Committee”.

¹ Yrd.Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi Tarih Bölümü, nasonmez@hotmail.com.

At the end of 1949, this committee completed the investigations and presented the new version of the "proposal" to the government. This proposal was put to agenda of Parliament in 7 February 1950 and at the end of the continuous negotiations, it was passed and came into force in 16 February 1950. The Parliament elections at 1950 was conducted according to this new law instead of "system of majority" which had been implemented since 1877.

Keyword: Election, Electoral Law, Democratization, Democracy

GİRİŞ

Türkiye’de ilk “Seçim Kanunu”, 1877’de hazırlanarak Osmanlı Mebusan Meclisi’nde kabul edilip ilk defa 1908 milletvekili seçimlerinde kullanılmış ve Cumhuriyet döneminde de kullanılmaya devam edilmiş; kanundaki ilk esaslı değişiklik, Türkiye’nin çok partili hayata geçmesiyle, 1946 seçimleri öncesinde gerçekleştirilmiş ve Türkiye’de ilk defa “tek dereceli” seçim 1946 yılında yapılmıştır. Ancak yasa ile ilgili tartışma ve talepler bitmemiş, özellikle Demokrat Parti, seçim yasasına yönelik taleplerini 1946-1949 yılları arasında güçlü bir şekilde dile getirmiştir. Bu yıllar ile ilgili bir değerlendirme şu şekildedir: “DP, 1946-1950 devresi arasında hiçbir ara seçime girmedi. Bütün toplarını, adli teminat altında geçecek bir seçimi sağlamak hedefine teksif etti. CHP adım adım buna geldi. Seçim Kanununu tedrici şekilde değiştirdi, şüphe bulutlarını kaldıracak formülü buldu” (Toker, 1990: 243). Yine DP, 1946 seçimlerinden itibaren “çoğunluk sistemi”nden vazgeçilip “nispî temsil sistemi”ne geçilmesini istiyordu (BİLGİÇ, 1995: 3). Ancak DP bu tavrını, yeni seçim kanununun hazırlanıp meclise sunulmasına kadar sürdürecekti, bu andan itibaren ya seçimi kazanacaklarına kanaat getirdikleri veya kendi içlerinden çıkan MP’nin büyümesine fırsat vermemek için iktidar partisi CHP ile ortak hareket edecek ve nispî temsil sistemi talebinden vazgeçecekti.

“Muhalefetin seçim kanununu değiştirmek hususundaki ısrarının” (SAROL, 1983: 101) sebebi, “DP’nin seçim kanununu ülke huzurundan sonra gelen en önemli mesele olarak görmesindendi. Demokrasi yolunda seçim kanunundan rejimin tehlikeye düşebileceği için fedakarlık yapılamazdı” (BOZDAĞ, 1991: 187). Adnan MENDERES’in, “demokrasinin Sakarya Zaferi” diye nitelendirdiği (SAROL, 1983: 102; BOZDAĞ, 1991: 228). 1950 Seçim Yasası ile ilgili ilk çalışmalar 1946 seçimlerinden sonra başlamış; ancak bu çalışmalar başlangıçta yavaş ve küçük iken 1950 yılına yaklaştığında hızlanmıştır. 1949 yılında, 1946 ve 1948 seçim kanunu değişikliği üzerinde İngiliz, Belçikalı ve Fransız uzmanların görüşlerin yer aldığı “Pembe Kitap” bastırıldı. Hükümet, Başbakanlık, Adalet ve İçişleri Bakanlıkları bürokratla-

rından oluşan bir teknik kurula bir “ön tasarı” hazırlama görevi verdi (AYDIN, 2010: 79).Yeni seçim kanunu ile ilgili ilk haberler, basında 1949 yılının ortalarından itibaren yer almaya başlıyordu. 1 Temmuz 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin başlığı ve alt başlığı; “Hazırlanan Seçim Tasarısının Esasları-Tasarıda Seçim Kurullarına Aid Mühim Hükümler Var” şeklindedir. Haberde, “1950 seçimleri için hükümet tarafından teşkil edilmiş olan bir teknik komisyon tarafından hazırlanan ve İstanbul, Ankara Hukuk Fakülteleri profesörleriyle Yargıtay, Danıştay heyetlerinden ve en kalabalık üç baromuzdan seçilecek 11 kişiden mürekkep bir ilim heyetinin tedkikine tevdi edilmek üzere bulunan yeni seçim tasarısının ihtiva ettiği ana hatları şunlardır...Yeni tasarının en ziyade ilgi uyandıran kısmı seçim kurullarına aid hükümleri ihtiva eden kısmıdır. Tasarıda şöyle bir yenilik göze çarpmaktadır. ‘Sandık başlarındaki, ilçelerdeki ve illerdeki seçim kurullarından ayrı olarak Ankara’da bir “yüksek seçim kurulu” bulunacaktır. Bu kurulun vazifesi memleketteki bütün seçim çevrelerinin seçim işlerini idare, tanzim ve müşahade etmek olacaktır. Yüksek seçim kurulunun başkanlığını Yargıtay ikinci başkanları arasında kur’a ile seçilecek bir zat yapacaktır. Üyelikler de keza kur’a ile seçilecek Yargıtaydan ve Danıştaydan üçer kişiye verilecektir. Kur’alar, Yargıtay ve Danıştay genel kurulları önünde yapılacaktır. İl ve ilçelerdeki seçim kurullarının başkanlarını da yüksek seçim kurulu seçecektir. İl ve ilçelerdeki seçim kurullarının başkanlığına hakimlerin getirilmesi düşünülmektedir. İl, ilçe ve sandık seçim kurullarında parti temsilcilerinden gayri üç de tarafsız üye bulunacaktır. Sandık seçim kurulu başkanlarını her il merkezinde teşkil edilecek ve ağır ceza mahkemesi başkanının başkanlığı altında bir asliye ceza ve bir asliye hukuk yargıcından müteşekkil bir heyet seçecektir...Şimdiki kanunda olduğu gibi yeni kanun tasarısında da oylar aleni olarak sayılacak ve sayma ameliyesi aralıksız devam edecektir...Seçim kanun tasarısını tetkik eylemek üzere teşkil edilecek olan ilim heyeti tarafından incelenecek ve heyet, tasarı üzerinde gerekli gördüğü ilave ve değişiklikleri bir raporla Başbakanlığa bildirdikten sonra, tasarı son şeklini almak üzere Bakanlar Kuruluna arz edilecektir. Bakanlar Kurulu, teknik ve ilim heyetlerinin mütalealarını ve memleket ihtiyaçları ile Büyük Millet Meclisinin temayüllerini de göz önünde tutarak kanun tasarısına son şeklini verecektir. Tasarı bütün bu ameliyeleri müteakib kasım toplantısında Büyük Millet Meclisine arz edilecektir. Büyük Millet Meclisi komisyonları ve umumi heyeti tabiatile bu mühim tasarımı inceden inceye tetkik ve münakaşa eyliyerek memleket için en iyi kanunu ortaya koyacaktır.” bilgileri yer almaktadır. 4. Sayfadaki haberin devamında “İlim heyeti” başlığı ile verilen haberde ise “Yeni seçim kanunu üzerinde tetkiklerde bulunacak olan ilim heyeti Üniversiteden, Yargıtaydan, Danıştaydan ve Barodan seçilecek ikişer üyeden mü-

rekkebe olacaktır. Üniversiteden profesör Bülend Nuri Esen ile profesör Suheyp Derbil, Yargıtaydan da Başkan Halil Özyörükle Daire Başkanlarından Faiz Yörük seçilmişlerdir. Danıştay ve Barodan üyeler yarım seçileceklerdir.” Bilgisi verilmektedir. 2 Temmuz 1949 tarihli Tasvir gazetesine göre ise “seçim kanununu tetkik edecek heyet seçilmiş”ti. Cumhuriyet Gazetesine göre İlim Heyeti 5 Eylülde toplanacaktı (Cumhuriyet, 12 Ağustos 1949). Ancak “İlim Heyeti” ancak 19 Eylül 1949 günü bir araya gelerek ilk toplantısını yapmıştır. Akşam Gazetesi bunun sebebini, “komisyon üyelerinin bir çoğunun Ankara’da bulunmaması” şeklinde açıklamıştır (Akşam, 2 Eylül 1949).

1 Temmuz 1949 tarihinde tasarının ana hatları Cumhuriyet gazetesi tarafından duyurulduktan yaklaşık bir buçuk ay sonra, 12 Ağustos 1949 tarihinde DP yanlısı Tasvir Gazetesi; Nihat Erim’in beyanati ile “Kanun için bütün malzemeyi muhtevi ‘Pembe Kitap’ ilmi heyet azalarına dağıtıldı” haberini yapmış; takip eden dört gün (13-16 Ağustos 1949) ise tasarının tam metnini yayınlamıştır. Bundan sonra gazeteler, iktidar veya muhalefet yanlısı tavırlarına göre, tasarı üzerindeki çalışmalar ile ilgili haberler yapmaya başlamışlardır. İlim Heyeti’nin çalışmalarına başlamasından sonra yaptığı ilk işlerden birisi, tasarı hakkında partilerden görüşlerini sormasıdır (Ulus Gazetesi, 23 Eylül 1949). Cumhuriyet Gazetesi’nin 26 Eylül 1949 tarihinde yapmış olduğu “Seçimlerde ekseriyet usulü- Yargıtay Başkanının reisliğindeki heyet, bu usulü memleket için daha faydalı gördü” haberi oldukça dikkat çekicidir.

Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Mekki Said ESEN’in telefonla ve muhtemelen Yargıtay Başkanı Halil Özyörük ile yaptığı görüşme ile kaleme aldığı haberinde, seçimlerin hangi usulle yapılacağına prensip kararına bağlanmış olduğunu, bunun da mevcut uygulamada olduğu gibi “çoğunluk” usulü olduğunu; bunun memleket şartlarına uygun olduğunu, sistemlerin her bakımdan incelenerek, Nisbi Temsil sisteminin ‘her partinin mecliste imkanı oranında temsilinin sağlanmasının daha demokratik ve herhalde daha adil olduğunun ileri sürülmesine rağmen, yeni girilen alışma devresinde oluşumuz demokratik sistemde bu usulün faydadan daha fazla zarar getireceği kanaatine varıldığı; memlekette siyasi parti sayısının yirmiye yaklaştığı, nisbi temsil sisteminin avantajlarından yararlanmak için ‘muvazaa yolile ve hususi niyetlerle’ parti dahi kurulabileceği; ‘nihayet bu usulün neidüğü belirsiz teşekkülere gelişme imkanı vermesi’ dolayısıyla mahzurlu görüldüğünü; ayrıca bu usulün ‘parti enflasyonuna meydan vereceği’ gerekçesiyle ilmi heyetin, çoğunluk sisteminin devamına karar verdiğini belirtmekte ve komisyonun herhangi bir teklif veya tesirle bağlı olmayarak prensip kararları verme hususunda tam bir yetkiye sahip olduğunu da eklemektedir (Cumhuriyet, 26 Eylül 1949).

Bu arada İlim Heyeti'nde yer alan Hüseyin Nail KUBALI'nın istifası, siyaset kamuoyunu oldukça meşgul etmiştir. Haberi ilk veren 28 Eylül 1949 tarihinde yine Cumhuriyet Gazetesi'dir. 29 Eylül 1949 tarihinde ise bütün gazeteler bu konuyu işlemişlerdir. Tasvir Gazetesi'nin 29 Eylül 1949 tarihli nüshasında, istifa olayına geniş yer ayrılmış; KUBALI'nın istifa mektubu aynen yayınlanırken "Tasvir" imzasıyla ve "KUBALI istifasının akisleri" başlığı ile bir de yazı kaleme alınmıştır. KUBALI istifa dilekçesinde; 'komisyon başkanının bariz taraflılığından ve çıkarılan çetin zorluklardan şikayet etmekte ve sonunda komisyondan ayrılmanın mukadder olduğunu daha 19 Eylüldeki ilk toplantıda anladığını, nihayet 26 Eylül toplantısında şahsını hedef alan çirkin tehditler ve suçlamalar sonucunda istifanın zorunlu hale geldiğini' belirtmektedir. Gazete istifa dilekçesinin ardından, çeşitli değerlendirmeler yaptığı habere geçmektedir. Bu haber-yorumda KUBALI'nın istifasının siyasi çevrelerde takdirle karşılandığını, heyetin daha seçim aşamasında tarafsız olamayacağını anlaşıldığını, üyelerin ya doğrudan Halk Partisine üye oldukları veya açık eğilimli olduklarını, Ankara Barosundan Saim DORA ve Ankara Hukuk Fakültesinden Prof. Süheyb DERBİL'in Halk Partisinin faal üyeleri olduğunu, Prof. Bülend Nuri ESEN'in Hasan Ali (YÜCEL)'nin, Kenen ÖNER ile olan davasında vekili ve Nihat ERİM'in çok yakın arkadaşı olduğunu ve bu isimlerin komisyonda çoğunluğu sağladığını; bu yüzden daha ilk toplantıdan itibaren bu komisyonun tarafsız olamayacağını anlaşıldığını; söylendiğine göre muhalefetin üzerinde önemle durduğu 'adli teminat' konusu büyük tartışmalara sebep olmuş, hatta bu usulün kaldırılması görüşü ağır basmış ve bu yüzden bu tartışmaların dışarıya aksetmemesi için tenbihlerde bulunulduğu, ancak parti çevrelerinde bunun yayıldığı ve bazı üyelerin zan altında kaldığını; 26 Eylül günkü toplantıda başkan Halil ÖZYÖRÜK ile Nail KUBALI arasında tartışma çıktığı, bazı üyelerin de Komisyon Başkanını destekledikleri ve KUBALI'nın da istifa etmek zorunda kaldığı belirtilmekte ve ardından da "kamuoyunda komisyonun çalışmalarından şüpheye düşüldüğü, başkanın açıklama yapacağı, siyasi partilerin de görüşlerini belirtecekleri, hatta komisyonun istediği görüşlerin gönderilmemesinin de düşünüldüğü" şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. "Tasvir" imzalı yazının da bu haber-yorumu uygun yazıldığı, içeriğinin aynı olduğu anlaşılmaktadır.

Ulus Gazetesi aynı olayı, yine 29 Eylül günü "İlim heyetinden istifa-Prof. KUBALI'nın heyetten çekilişi oldukça derin bir hayret uyandırdı" başlık ve alt başlığı ile vermektedir. Gazete, istifa dilekçesini özetle verirken, bu haberin derin bir hayret uyandırdığını, ilim heyetinin diğer üyeleri ile KUBALI arasında görüş ayrılığının bulunmadığı zannedilmekte olduğunu, hatta siyasi partilerden görüş istendiği yazıyı bizzat KUBALI'nın kaleme aldığı, İstan-

bul'da çıkan muhalif bir gazetenin haberinden KUBALI ve diğer üyeler arasında bir görüş ayrılığı olduğu ve bazı tartışmaların yaşandığının anlaşıldığını, KUBALI'yı istifaya sevk eden nedenlerin kestirilemediği bildirilmektedir. Mesele 30 Eylül günü de yazılı basını meşgul etmeye devam edecektir. Ulus Gazetesi, İlim Heyeti'nin "ittifakla" kabul ettiğini belirttiği, oldukça ayrıntılı bir bildiriye sütunlarına taşımıştır: Heyetin 26 Eylül tarihli toplantısında Ankara'da yayınlanan Zafer Gazetesinin bir gün önceki sayısında toplantılara dair bazı yanlış ve eksik bilgiler verildiği, bunun heyetin almış olduğu gizlilik kararına uygun olmadığını, bu yüzden gazeteye tekzip gönderilmesi teklif edilmiş, üyelere Cudi ÖZAL'ın, görüşmelerin açık yapılması yönünde oy kullandığından basına bilgilerin kendisi tarafından verildiği kanaati oluştuğunu, başkan ise bütün üyeleri tenzih ettiğini belirtmiş, heyet raportörü Profesör Bülend Nuri ESEN'in, yazının tertip ve tanziminden H. Nail KUBALI'nın muhabire açıklama yaptığı izleniminin doğduğundan tekzipin KUBALI tarafından gönderilmesinin daha doğru olacağını söylemesi üzerine KUBALI'nın yerini terkedip ayakta konuşmaya başladığını, diğer üyelerin ve başkanın yerine oturması ve yatıştırma gayretlerine rağmen 'şiddetle haykırarak artık heyette çalışamayacağını ve istifa edeceğini ifade ile çıkıp gitmiştir'. H.N. KUBALI'nın istifa dilekçesinde belirttiği 'bariz tarafgirlik ve çetin zorluklar, çirkin tehdit ve ithamlar'ın neler olduğunu açıklamadığı belirtilerek 'tarafgirlik' suçlaması karşısında olayın gerçekleşmesini tutanaklara dayanarak açıklamanın zorunlu hale geldiğini; toplantıların başlangıcından beri esasa dair herhangi bir karar alınmadığını, KUBALI'nın usule dair bazı karşı oylarından başka hep kararlara olumlu oy kullandığını; KUBALI'nın kaleme aldığı ve heyetin uygun bulması ile 22 Eylül günü siyasi partilere gönderilen yazıda heyetin tarafsız, tamamen ilmi ve bağımsız olduğu belirtilmekte iken bunun iddialarla bir tezat teşkil ettiği, nihayet istifa eden üyenin yerine yeni bir üye gönderilmesinin 27 Eylül 1949 tarihinde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nden istendiğini ve heyetin 29 Eylül gününden itibaren seçim kanunu üzerine çalışmalarının devam ettiği belirtilmektedir.

Tasvir Gazetesi de 30 Eylül günü doğal olarak komisyonun bildirisini aynen almış, ancak ek olarak Cihad BABAN imzalı bir başyazı yayınlamıştır. C. BABAN yazısında, H.N. KUBALI'nın istifa sebeplerinin açık olmadığını, kendisinin nasıl tehdit edildiğini açıklaması gerektiğini; komisyon görüşmelerinin aleniliği konusunda çok şey söylenebileceği; esasen komisyonun görev ve yetkilerinin belirgin olmadığını, mesela prensipler konusunda kararlar alma yetkisine sahip ise tasarıya denk olarak yeni bir proje hazırlıyor olacağını, eğer böyle ise görüşmelerin bundan önceki projenin hazırlanışı gibi gizli olmasının gerektiğini, çünkü komisyon faaliyetinin bir hükümet

hazırlığı mahiyetinde olacağını, ancak durumun böyle olmadığını, hazırlanmış olan projenin incelenmesinden ibaret ve eksikleri varsa onu düzeltmeyi ve kamuoyuna proje hakkında bir güven telkin etmeyi amaçlıyorsa o takdirde görüşmelerin aleni olması gerektiğini belirtmekte ve devamında bu istifaya ile ‘memlekette havanın çok ağırlaştığını’, seçim işlerinin doğru yapılmasının halkın ideali olduğunu, eğer KUBALI fazla hassasiyet göstermiş ise memleketin güven havasını tamir edilmez bir şekilde bulandırdığını; eğer iddiaları doğru ise memleketin geleceği açısından feci bir durumla karşı karşıya kalmış olduğumuzu; ülkenin en güzide insanlarından oluşan bu komisyon doğruluktan ayrılmışsa hüsranın büyük olacağını ifade ettikten sonra yazı, KUBALI’den bir açıklama beklendiğini ve temennilerinin, kendisinin yanılmış olduğu, vehme kapılmış olduğunun ortaya çıkması olduğu’ şeklinde bitirilmektedir.

3 Ekim 1949 günü Ulus Gazetesi, Hüseyin Cahit YALÇIN başyazısıyla yine bu konuyu işlemiştir: Seçim Kanunu gibi siyasi partiler arasında en önemli tartışma konusunu bitirmek ve seçim mekanizmasını her türlü siyaset gürültülerinden arındırmak için yapılan gayretlerin daha başlangıçta tereddüt ve dedikodulara yol açması üzüntüye sebep olmuştur. İstifanın açıkça izah edilebilecek sebeplere dayanması halinde sorun kolayca aşılabilecek, yerine yapılacak atama ile mesele hallolacak, ancak istifa dilekçesinde yer alan ‘bariz tarafgirlik, çetin zorluklar ve itham’ sözcüklerinin herhangi bir siyasetçinin mitinginden veya gazetecilerin kaleminden fırlayıvermiş ifadeler değildir. Tamamen ilmi bir mahiyette ve ülkenin en hayati meselesi için itina ile kurulmuş bir komisyonda, temyiz mahkemesinin başına kadar yükselmiş bir kişi ile ona tabi olmuş birkaç kişi nasıl tarafgirlik yapabilir ve çirkin tehditlerde bulunabilir, heyet başkanı KUBALI’ya ne yapabilir, tehditler gizli bir şekilde değil, değişik yerlerden seçilmiş bir heyet içerisinde yapılmış ve içlerinden hiç biri müdahale etmemiştir; kalabalık bir heyet içerisinde prensip meselelerinde görüş ayrılığı çıkarsa KUBALI yalnız kalsa bile neticede hak ve hakikat mutlaka kazanacaktır, ancak mesele tarafgirlik ve tehdit meselesi olunca, buna itiraz için sadece şeref, haysiyet ve namus sahibi olmak yeterlidir, tarafgirlik ve tehdidin bir kişiden gelmesini de akıl ve mantıkla açıklanması mümkün değildir. Heyetin yaptığı açıklama okunduğunda kendisinin haklı olduğunu ve işin içerisinde alınganlığın, aşırı hassasiyetin ve yanlış anlaşmanın olduğunun görüleceğini, ancak siyasi tecrübelerle bakarak muhalif partilerin bu meseleyi her fırsatta tazeleyeceklerini ve seçim kanunundan beklenen faydayı bulamayacaklarını belirten H. Cahit Yalçın ilginç bir teklif yaparak ve İstanbul Üniversitesi’nin tekrar KUBALI’yı seçmelerini ve onun da Ankara’ya giderek arkadaşlarının ellerini sıkmasını ve üzerine düşen tarihi sorumluluğu yerine getirmesini tavsiye etmiştir. 3 Ekim yani H.

Cahid YALÇIN'ın uzun yazısının yayınlandığı gün "Tasvir" imzalı bir yazı da, Tasvir Gazetesi'nde çıkmıştır. Daha kısa olan bu yazının içeriği ise H.C. YALÇIN'ın yazısının aynısıdır. 5 Ekim 1949 günü ise Tasvir Gazetesi "Seçim Kanunu Tasarısı üzerindeki çalışmalarını biten D. Parti, Senato'nun kararını bekliyecek" manşetiyle çıkmış ve haberde, DP'nin oluşturduğu beş kişilik komisyonun çalışmalarını bitirdiğini, ancak raporun İlim Heyeti'ne verilmesinin, İstanbul Üniversitesi Senatosu'nun, KUBALI'nın istifa sebebine açıklık getirmesinin bekleneceğini, şayet heyetin tarafsızlığına ilişkin tereddütler giderilmezse raporu İlim Heyetine teslim etmeyip bir bildiri ile kamuoyuna sunmayı kararlaştırdıkları yer almaktadır. Haberin devamında istifa olayının Hem Halk Partisi'nde hem de Millet Partisi'nde tartışmalara yol açtığı belirtilmekte; KUBALI'nın basında çıkan haberlerdeki iddialara herhangi bir cevap vermediğini, bunun üzerine görüştüğü H.N. KUBALI; "İlmi kurulda çıkan anlaşmazlığın bütün yurt efkarınca alaka ile takip edildiğini biliyor ve bu husus üzerinde büyük bir titizlikle durmanızın ehemmiyetini takdir ediyorum. Bütün bunlara rağmen hiçbir beyanatta bulunacak değilim, bu kurula bir ilim adamı olarak iştirak ettim ve lazım gelen izahatı bağlı bulunduğum ilim müessesine vermek üzere bütün teferruatı ile hazırlamış bulunuyorum. Bu izahatı önümüzdeki hafta içinde Üniversite Rektörlüğüne tevdi edeceğim. Tabiatı ile durumun açıklanıp açıklanmaması bu ilim müessesesinin vereceği karar bağlıdır" ifadesi bulunmaktadır. DP'nin İlim Heyeti'ne vereceği cevabı İstanbul Üniversitesi senato kararı sonrasında ertelediği haberine rağmen aynı gazete 12 Ekim 1949 tarihli sayısı, partinin cevabının İlim Heyeti'ne gönderildiği manşetiyle çıkmıştır. Oldukça uzun olan bu haberde, daha çok 1946 yılında yapılan seçimlerdeki hatalar, uygulamadaki sorunlar, sistem hataları üzerinde durulmuş; sonunda da "Tadili istenen kısımlar" başlığı ile ve DP'nin görüşlerini dokuz maddede topladıkları bölümde, seçim işlerinin yargıya devri yani "adli teminat" ile idarenin seçimle ilgili alakasının kesilmesi üzerinde durulmuştur.

Nihayet H.N. KUBALI'nın istifa meselesi 12 Ekim günü sona ermiştir. Tasvir Gazetesi'nin 13 Ekim 1949 tarihli nüshasında, İstanbul Üniversitesi Senatosu'nun beş saat süren ve tartışmalı geçen bir toplantı yaptığını, toplantı sonunda KUBALI'nın yerine eski rektör Sıddık Sami ONAR'ın gönderilmesinin kararlaştırıldığı, manşet haberini yapmış ve senatoya başkanlık eden Mazhar Nedim GÖKNİL'in, "istifa şahsi sebeplere istinat etmektedir" cümlesiyle mesele kapanmıştır.

Bundan sonra İlim Heyeti, Seçim Kanunu üzerindeki incelemelerine devam etmiş, seçim kanununa dair kuşkuları giderici bir açıklama Cumhurbaşkanı İnönü'den gelmiştir. İnönü, 1 Kasım 1949 tarihinde yaptığı meclisi açış nutkunda "seçimde hile imkanı olmadığı inancı yerleştirilmelidir. Bunun için

seçim kanununda ne kadar tedbir alınsa yeridir” ifadesini kullanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, XXI: 9). İlim Heyeti ise çalışmalarını Aralık ayının başında bitirmiştir. Ulus Gazetesi 3 Aralık 1949 günü, komisyon çalışmalarının bittiğini duyurmuş; 5 Aralık günü Bakanlar Kurulu’nun tasarımı görüşmeye başladığını; 7 Aralık günü CHP Meclis Grubu’nun, “Seçimlerde yargıçların nezareti ve murakabesi prensibi”ni kabul ettiğini haberleştirmiş ve aynı gün Sadi IRMAK’ın başyazısı ile de bu kararı yerinde bulan ve öven bir yazı yayınlamıştır. Ulus Gazetesi 16 Aralık 1949 tarihinde tasarının meclise ertesi gün sevk edileceğinin bildirerek tasarının bir metnini yayınlamış; 17 Aralık günü ise tasarının meclise sevk edildiği haberi verilmiş, aynı gün İlim Heyeti tarafından hazırlanan metin yayınlanmıştır. 18 Aralık günü ise gazete nerede ise Yeni Seçim Kanunu’na hasredilmiştir. Bu sayıda Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM’in tasarı hakkındaki açıklamalarının yanında, İlim Heyeti’nden gelen metinde Hükümet tarafından yapılan değişiklikler, Yeni Seçim Kanunu tasarısının gerekçesi ve Feridun Osman MENTEŞEOĞLU tarafından kaleme alınmış olan “Seçim Kanun Tasarısı” başlıklı bir inceleme yazısı yayınlanmıştır. 21 Aralık günü ise Seçim Kanunu tasarısının aldığı şekil, İlim Heyeti’nin teklifleri ile Hükümetin yaptığı değişiklikler karşılaştırılarak yayınlanmıştır. 22 Aralık günkü habere göre ise, Büyük Millet Meclisi’nde tasarımı incelemek üzere bir karma komisyon kurulmuş ve artık Yeni Seçim Kanunu ile ilgili olarak parlamento aşaması başlamıştır.

Daha önce 12 Ağustos 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nin haberine göre Kasım ayında Meclis gündemine geleceği belirtilen Yeni Seçim Kanunu tasarısı, gecikmeli bir şekilde Aralık ayında Meclise gelmiş ve Meclisteki komisyon kurulması ve tasarının bu komisyon tarafından incelenmesinin ardından, genel kurulda görüşülmek üzere 7 Şubat 1950 tarihinde genel kurul gündemine gelmiş ve Karma Komisyon Başkanı Dr. Behçet UZ tarafından verilen bir önerge ile tasarı, “gündemin bütün maddelerine öncelikle görüşülmeye” başlanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, XXIV: 149). Görüşmelerin ilk aşaması, prosedür gereği tasarının bütünü hakkında olmuştur.

Komisyon sözcüsü Sait Azmi FEYZİOĞLU bir sunuş konuşması yaparak, tasarının Meclise gelinceye kadarki gelişmelerini anlatmış, tasarıyla ilgili özellikle DP’ye katkıları dolayısıyla ve Millet Partisi’ne de hem katılımları hem de fikir katkıları dolayısıyla teşekkür etmiştir. Sözcü ayrıca bu tasarıyla Hükümetin seçim işlerinden tamamıyla elini çektiğini, seçim güvenliği bakımından herhangi bir endişeye mahal olmadığını ve Yüksek Seçim Kurulu’nun il ve ilçe seçim kurullarının işlem ve kararları ile seçim sonucuna etki yapacak olayları, seçilme yeterliğine yönelik vakaları inceleyip karar vereceğini, bazen de olaylar hakkında rapor hazırlayıp Meclise sunacağını belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 149-150).

Komisyon sözcüsünden sonra söz alan İstanbul Milletvekili MP'li Osman Nuri KÖNİ, partileri açısından tasarı ile ilgili bir giriş yaparak tasarının hazırlanış aşamasında bir katkıda bulunmadıklarının sebeplerini açıkladıktan sonra; tasarının adalet kurallarına, Anayasa hükümlerine, demokrasiye ve insan haklarına aykırı olduğunu iddia etmiş, tasarının ülkeye, yürürlükte bulunan iki yüze yakın kanun değişmedikçe fayda sağlamayacağını ileri sürmüştür. Osman Nuri KÖNİ'nin asıl itirazı ise seçme yeterliğine ilişkin maddedir. Onuncu maddenin, 22 yaşını bitirmiş her Türk'ün (kısıtlı, deli ve mahkum olmak dışında) oy verme hakkından bahsederken, dokuzuncu maddenin (zabıta amir ve memurları, subaylar, askeri memurlar, askeri öğrenciler ve silah altındaki erata oy kullanma yasağının getirilmesinin) Anayasaya, adalete, demokrasiye ve insan hakları beyannamesine aykırı olduğunu iddia etmiş ve verecekleri önergeye bağlı olarak bunun değiştirilmesini istemiştir (Tutanak DERGİSİ, XXIV: 150-156).

Demokrat Parti adına İstanbul Milletvekili Fuad Hulusi DEMİRELLİ ise konuşmasına, seçim kanunu tasarısının tarihî ve herkes için yüz ağartıcı bir eser olması temennisiyle başlamış ve tasarı hakkındaki itiraz ve tereddütlerini sıralamıştır: Bunlar, seçim işleminin temelini oluşturan seçmen kütüklerinin hazırlanması işinin gayeye hizmet eder bir teşkilata bağlanmaması, partilerin veya adayların propaganda yollarının kısıtlanması ve en önemlisi, İlim Heyet ile Hükümet tasarıları arasındaki farklılıkların, adli denetleme mekanizmasının iyi işlemeyeceği düşüncesini ortaya çıkarmasıdır. Bunlardan biri, ilim heyeti tasarısında yer alan il, ilçe seçim ve sandık kurullarına muhtar ve ihtiyar heyetlerinden ad çekme yöntemiyle üye alınmasında 'kanunun yürürlüğe girmesinin ardından oluşacak ilk seçimlerin' baz alınmamasını öngören geçici maddenin hükümet tasarısında yer almamasıdır; çünkü bu durum iktidarın kendi lehine olan fiili durumu devam ettirmek istemesi anlamına gelmekte ve eski seçimlerin kamu vicdanını tatmin etmekten uzak bulunmaktadır. Yine İlim Heyeti'nin, Yüksek Seçim Kurulu'na bir 'seçim mahkemesi' kimliği vermesi, seçim sonuçları tartışmalarının mecliste yer bulmamasını sağlayacağını, ancak hükümet tasarısının buna engel olduğunu, karma komisyonun da buna uyduğunu, Yüksek Seçim Kurulu'nun bir mahkeme hüviyetine kavuşturulmasının gerekli olduğunu; ayrıca seçim suçlarına dair düzenlemelerin de caydırıcı hale getirilmesinin lüzumunu dile getirmiştir. Son olarak hükümet tasarısının seçim konusunda ileri bir adım olmakla beraber Meclisin daha ileri düzenlemeler yapması gerektiğini ifade ederek, 'parti anlayışlarını bir tarafa atıp tasarının milli iradenin doğru olarak tecellisini temin ve âmme şuur ve vicdanını tatmin edecek bir mükemmeliyete yaklaş-tırmasıdır... halkın istediği hakkın istediğinden başka bir şey değildir.' sözleriyle de konuşmasını bitirmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 156-160).

Bu konuşmalardan sonra Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM eleştirilere cevap vermek üzere kürsüye gelmiştir. Nihat ERİM, Türkiye’deki demokratik gelişim ve seçim kanunlarındaki değişimleri özetleyen sözlerle konuşmasına başlamıştır. Konuşmasında, seçim konusunda iktidar-dakilerin kendilerini güvenlik içerisinde hissetmelerinin yeterli olmadığını, demokratik rejimin iktidarın ve muhalefetin kendilerini aynı huzur ve emniyet içinde hissetmeleriyle ilerleyebileceğini belirten N. ERİM, hükümetin seçim kanununu hazırlama işinde yalnız bırakıldığını eklemiştir. Daha sonra bu kanununun hazırlanma sürecini anlatan N. ERİM, tasarı hükümetin önüne gelince, hükümetin özellikle ‘seçim güvenliği’ konusunda İlim Heyeti’nin tesbit ettiği formüllere dokunmadığını, İlim Heyeti’nin uygulamada bırakmış bulunduğu boşlukları tamamladığını, Komisyon aşamasında ise üyelerin, büyük bir gayretle tasarının daha mükemmel hale gelmesine çalıştıklarını belirtmiştir. Bundan sonra eleştirilere cevap veren Başbakan Yardımcısı, tasarının en önemli özelliğinin, bütün seçim aşamalarının adli denetim altına alınması olduğunu; seçmen kütüklerinin hazırlanması konusunda İlim Heyeti’nin görüşüne dokunulmadığını ve kütüklerin Vali ve Kaymakamların nezareti altında muhtarlar tarafından hazırlanacağını, kütüklerin hazırlanmasında ortaya çıkabilecek eksiklik ve yanlışlıkların adalet kurumu tarafından giderileceğini ve vatandaşın seçmenlik hakkının kullanılma yetkisinin Yargının güvencesi altında olduğunu; yine seçim işlemlerinde F.H. DEMİRELLİ’nin bahsettiği ‘adli nezaret’ formülünün DP’nin uzun süredir arzu ettiği ve ‘vazgeçilmez şart’ olarak öne sürdüğü uygulamanın gerçekleştirildiğini ve yargıçların seçim kurullarına başkanlık edeceğini açıklamıştır. N. ERİM, mazbataların onay merciinin Meclis olmasına getirilen eleştiri konusunda da, bazı ülkelerde uygulamanın farklı olabildiğini, ancak ülkemizde mazbata onayının Meclis dışında bir organa verilmesinin mevcut Anayasaya aykırı olacağını, şayet bu konuda genel kurul karar verirse Anayasanın da değiştirilebileceğini ilave etmiştir. Yüksek Seçim Kurulu’nun bir mahkeme durumuna getirilmesi meselesinde de mevcut durumun aynen kabul edilmesi gerektiğini ve halkın huzurunda yapılan tartışmaların, yanlış yapmaya izin veremeyeceğini belirterek, eğer muhalefet partileri üyelerinin, politik mülahazalarla olmayan, zihinlerde tereddüt ve güvensizlik yaratmayan konularda teklif getirirlerse değişiklik yapılabileceğini de belirterek konuşmasını sonlandırmıştır. Kayseri Milletvekili Kamil GÜNDEŞ’in, Yüksek Seçim Kurulunun yargı yetkisi üzerine sorduğu soruya karşılık da Başbakan Yardımcısı komisyon görüşmelerinin aşamalarından bahsetmiş ve kurulun, 112. Maddeden 118. Maddeye kadar olan kurulun yetkilerinde herhangi bir daraltmaya gitmediğini ve maddelere geçildiğinde görüşlerini daha geniş bir şekilde sunacaklarını belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 160-165).

Tasarı hakkında kapsamlı ve esaslı bir konuşma yapan Millet Partisi'nden Kütahya Milletvekili Ahmet TAHTAKILIÇ ise, daha önce demokrasiye geçmiş olan toplumlarda bile vatandaşlar tarafından seçim güvenliği meselesinde hassasiyet gösterdiklerini; bizde ise tek parti, tek şef sisteminin her alana işlemeden dolayı bu mücadelenin sürdüğünü belirterek konuşmasına başlamış; diğer kanunlarda uygun değişiklikler yapılmazsa bu seçim kanununun bir işe yaramayacağını, tek parti döneminden örnekler vererek açıklamış ve tasarının tahliline girişmiştir. TAHTAKILIÇ'ın görüşüne göre; seçmen kütüklerinin düzenlenmesinden mazbataların onaylanmasına kadar olan seçim sürecinde yargının etkin kılındığını söylemek güçtür, tasarıda itiraz süreleri ülkenin gerçekleriyle uyuşmayacak kadar kısadır. Seçim komisyon ve kurullarının oluşturulması meselesinde yine 1946 seçimlerinin izlerini görmek mümkün olacaktır. Seçim kuruluna katılacak olan hakimlere gelince, o hakimler kurula ancak vatandaş olarak katılabilmekte, orada yargı görevi yapamamaktadır. Onun için hakimlerin kurullara katılması ve başkanlık yapmaları yargı güvenliğinin sağlanması anlamına gelmez. Yüksek Seçim Kurulu'na mazbataların onayı yetkisinin verilmesinin tek başına bir yargı denetimi sayılabılırdi, ancak bunu da hükümet Anayasayı öne sürerek kabul etmemektedir. Seçim işlerinde adli güvencenin sağlanması, vatandaşın oylarıyla Devlet kurma işinin kayıtsız şartsız halledilmesi zorunlu olmuştur. Tasarıda çoğunluk sisteminin kabul edildiği anda, bundan doğacak kusurların giderilmesi ve vatandaş oylarının meclise yansması için 'tek milletvekilli seçim çevrelerinin' oluşturulması yoluna gidilmelidir. Bu bakımdan ya nisbi temsil sistemi kabul edilmeli veya seçim çevreleri daraltılmalıdır, böylece çoğunluk usulünün açık mahzurları önlenmiş olur. Hükümet bu tasarıyı meclisin önüne alelacele hem de bütçe müzakereleri² öncesinde getirmesini hukuki ve siyasi bakımdan izah edilemez. 1946 seçim kanunu müzakereleri sırasında bazı milletvekilleri tarafından seçim güvenliğinin sağlanması konusunda ileri sürdükleri görüşler zamanında yerine getirilmemiş ve dört yıl çeşitli oyalama yollarına gidilmiştir. Şimdi hükümet tam da bütçe görüşmeleri öncesinde seçim tasarısını meclisin önüne getirmektedir ki, kanun hemen çıkarılsın ve seçime gidilsin. Konuşmanın başında söylediği gibi tek parti sisteminin yasaları dururken bu tasarı ile memlekete 'bahar' havasının geleceğini söylemek beyhudedir. Dört yıldır muhalefet Devlet Başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılmasına işaret etmişken kabul edilmemiş-

² Mali yılın başlangıcı o yıllarda Mart ayıdır. Mali yıl ve takvim yılı 1983 yılında birleştirilerek Ocak başına alınmıştır.

tir. Yine dört yıldır muhalefet ‘halkevlerinin bir milli kültür kurumu’ olarak sosyal yapıda yer almasını ve bir propaganda ve politika merkezi olarak kullanılmasının sakıncalarını ve bu kurumlara yapılan harcama ve bütçeden pay aktarma uygulamalarının usulsüzlüğüne işaret etmişken, daha yeni HP kurultayı, bu meselenin halline karar vermiştir. Yine radyonun kanuni olarak kullanılması tarzı meselesi muhalefetin dile getirdiği bir husus idi, bu konuda herhangi bir ilerleme beklemek de hatadır. Demek ki, seçim güvenliği bir kültür meselesidir (Tutanak Dergisi, XXIV: 165-171).

Elazığ Milletvekili Fahri KARAKAYA ise konuşmasına kendi seçim çevresini örnek göstererek ve tek bir yolsuzluk yapılmadığını söyleyerek başlamış, tasarı hakkında eleştiri getiren milletvekillerinin siyaset yaptıklarını, zabıta ve askeriyeye getirilen seçmen olma yasağı konusunda memleketin gerçeklerini görmediklerini, ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlamakla görevli insanların şu veya bu partiye oy vermelerinin tehlikeli olduğunu belirtmiş, halkevlerinin seçim güvenliği aleyhinde nasıl bir faaliyette bulunabileceğini sormuş, devlet başkanlığı ve parti başkanlığının birleşikliği meselesinde ise, devlet başkanlığının bir çoğunluğa dayanması gerektiğini ve tabii ki Devlet Başkanının Halk Partisi’nden seçileceğini, bunun herhangi bir tehlike arz etmeyeceğini iddia (Tutanak Dergisi, XXIV: 172-175).

Görüşmeler tasarının lehinde yapılan konuşmalarla sürerken müzakereler bir ara Osman Nuri KÖNİ ve iktidar milletvekilleri arasındaki tartışmalara dönüşmüş, nihayet Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM tekrar kürsüye gelmiş ve muhalefetin, Türk ordusunu istismar ve politik oyunlara alet ettiğini ve bu tuzağa düşmeyeceklerini söyleyince yine tartışma çıkmış; ardından oturum başkanı önergeleri okutmaya başlamış, oylatmış ve bu önergeler reddedilmiştir. Akabinde tasarının bütününe ilişkin görüşmelerin yeterliliği ve maddelere geçilmesi önergesi oylanarak kabul edilmiş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 182).

Tasarının ruhunu teşkil eden ve seçimin nasıl yapılacağına belirlendiği “Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre, genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır” şeklindeki birinci maddesi herhangi bir görüşme ve tartışma olmadan hemen oylanmış ve kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 182).

Bundan sonra maddeler sıra ile okunup oylanarak komisyondan geldiği şekliyle kabul edilirken, bir tartışma da seçilecek milletvekili sayısının tespitinde ‘son nüfus sayım sonuçlarının mı yoksa nüfus kütüklerinin mi esas alınacağı’ sorunu üzerinde ortaya çıkmıştır. Rize Milletvekili Tahsin Bekir BALTA, tasarının, genel nüfus sayımı sonuçlarının esas alınacağını öngördüğünü, bunun ise pek çok ülkedeki uygulamalardan ayrılmak olduğunu, bu kabulün

asıl sebebinin ise, sayım rakamlarının doğru kabul edilip, yerleşmiş nüfus uygulamasının gerçeği yansıtmadığının kabulü olduğunu öne sürmüştür. Seçimde ya nüfus sayım sonuçlarının veya yerleşmiş nüfusun esas alınması gerektiğini kabul ettiklerini; kendilerinin yerleşmiş nüfusun esas alınması gerektiğine inandıklarını, oy verilecek yerin, bir kimsenin yerleştiği mahallin olması gerektiğini düşündüklerini, bu durumda yanlış olduğu kesin olan bir rakama, orantı isabeti kesin olmayan bir rakamı tercih ettiklerini, bu bakımdan da tartışılması gerektiğini, öteden beri uygulanagelen sistemin devamından yana olduklarını belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 189-190). Manisa Milletvekili Faik KURDOĞLU T. Bekir BALTA'nın kanaatine katıldığını; ayrıca nüfus sayımının, medeni ülkelerdeki gibi 10 yılda bir yapılması gerektiğini, ülkemizde 5 yılda bir yapıldığını, bu durumda her sayımın yaklaşık iki milyon liraya mal olacağı düşünülürse milletvekili sayısının tespitinde yerleşik nüfusun esas alınması gerektiği fikrinde olduklarını ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 190). Kastamonu Milletvekili Muzaffer AKALIN, milletvekili sayısının belirlenmesinde üç rakamın esas alınabileceğini, bunların ise beş senede bir yapılan sayım sonuçları; nüfus kütükleri veya seçim için oluşturulmuş seçmen kütükleri olduğunu belirtmiş ve ardından da ülkemizde her üç uygulamanın da sağlıklı olmadığını, kendisinin de nüfus kütüklerinin esas alınması gerektiği görüşünde olduğunu, ancak bu kütüklerin de vatandaşların, daimi ikametgahlarının bulunduğu hakiki yerlerde tespit edilerek sağlıklı hale getirilmesi gerektiğini açıklamıştır (Tutanak Dergisi, XXIV: 191-192). Karma Komisyon Sözcüsü Sait Azmi FEYZİOĞLU, belirtilen üç yoldan birini uygulamak zorunda olduklarını, nüfus kütüklerinin, halkın ayağına giderek yapılmadığında bu usulün uygulanmasındaki sakıncalar konusunda hemfikir olduklarını, şimdiye kadar yapılan seçmen kütükleri uygulamasının da sağlam bir mekanizma kurulmadığında, bazı yerlerin fazla yazıldığı, bazı yerlerin de yazılmadığı dedikodularından kurtulamayacaklarını; elde bilimsel usullere göre yapılmış bir sayım sonucu bulunduğunu; 1945'te yapılan nüfus sayımından sonra 1946 seçimi için hazırlanan seçmen kütüklerine göre, milletvekili sayısının azalmış olduğunu, halbuki ülkede binde 18-20 oranında nüfusun artışı olduğunu belirtmiş ve nüfus sayımının esas alınmasının kabul edilmesini istemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 192-194). Bütün bu tartışmalardan sonra değişiklik önerileri oylanmış, reddedilmiş ve madde komisyondan gelen şekliyle, sadece küçük bir ilaveyle kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 197).

Seçmen yaşının 22 olmasını öngören düzenleme tartışmasız kabul edilmiş (Tutanak Dergisi, XXIV: 200) ve ardından yine tartışmalı bir konuya, doku-zuncu maddede belirlenen seçmen olabilme yeterliğindeki istisnalara gelmiştir.

Dokuzuncu madde, “zabıta amirlerine ve memurlarına (polis), subaylara, askeri memurlara, askeri öğrencilere ve silah altındaki erata” oy verme yasağı getirmektedir. Bu konu tasarının bütünü üzerine yapılan görüşmelerde yine tartışılmıştı. İlk sözü alan Rize Milletvekili T. Bekir BALTA, bu kısıtlamanın demokrasinin genel oy prensibine aykırı olduğunu, kişilerin oy kullanmalarının siyasete karışmak anlamına gelmeyeceğini, siyasete karışmanın aslında kötü bir şey olmadığını, kötü olanın görevinin gereklerini siyasete feda etmek olduğunu belirterek kısıtlamanın sadece silah altındaki erler ile sınırlandırılmasını istemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 200-201). Bu görüşe karşı, tasarıyı destekleyenler ise Balkan Harbi bozgununun askerin siyasete karışmasıyla olduğunu (Siirt Milletvekili Ali Rıza ESEN); oy verme hakkının yasaklanmadığı, sadece ertelendiğini, askerlerine oy verme hakkının tanındığı bazı ülkelerin de bundan rahatsızlık duyduğunu (Tokat Milletvekili Nazım POROY); komisyonda aksini savunmasına karşılık sonradan komisyon görüşüne katıldığını; askerlerin şimdilik oy kullanmamaları gerektiğini; ancak maddedeki ‘zabıta amir ve memurları’ tabirinin Valilerden mahalle bekçilerine, orman bekçilerine gümrük muhafaza memurlarına kadar çok geniş bir alanı kapsadığını, bu yüzden maddenin “askeri memurlar ve askeri adli yargıçlar” şeklinde daraltılması gerektiğini (Bursa Milletvekili Abdurrahman KONUK) ifade etmişlerdir. Buna karşılık Osman Nuri KÖNİ ise yine maddenin Anayasaya aykırı olduğunu, seçme işinin milletin en kutsal hakkı olduğunu, bu işin milli iradenin tecellisi ve saltanat hakkının padişah-tan alınarak millete verilen bir hak olduğunu, diğer devlet memurlarının oy kullanma hakları varsa askerlerin de kullanmaları gerektiğini iddia etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 204).

Bu arada konuşmaların yeterliliğine dair bir önerge verilmiş ve kabul edilmiştir. Daha sonra değişiklik önergelerinin oylanmasına geçilmiş, teklifler maddenin bentlerinin ayrı ayrı okunarak oylanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu oylamalarda Bursa Milletvekili Abdurrahman KONUK’un verdiği ve komisyonun da katıldığı “birinci bentteki Emniyet müdürleri, emniyet amirleri, komiser, komiser muavinleri ve polisler. Ve üçüncü bentteki askeri memurlar ve askeri adli yargıçlar” şeklindeki değişiklik önergesi dışındaki teklifler kabul edilmemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV, 205-208). Sonrasındaki maddelerin görüşülmesinde herhangi bir sorun çıkmazken 16. Madde müzakereleri sırasında, görüşmelere sonraki gün devam etmek üzere son verilmiştir (TBMM. Tutanak Dergisi, XXIV: 210).

43.Maddeye kadar pek tartışma yaşanmamış; bundan sonra sıra 43.Maddedeki ‘kapalı yer propaganda esasları’na gelmiş ve bu konuda bir tartışma çıkmıştır. Tartışmada muhalefet milletvekilleri bu maddenin muğlak ve kısıtlayıcı olduğunu, dolayısıyla ya kaldırılması veya değiştirilmesi gerek-

tiğini ileri sürmüşler; buna karşılık komisyon ve hükümet ise hükmün 1881 Fransız Seçim yasasından aynen alındığını ve bu hükmün halen yürürlükte olduğunu, maddenin kapalı yerde propaganda yapılacak mekanla ilgili olarak önceki kanunda olduğu gibi izin alınmayacağını, sadece ilgili makamlara 48 saat önce haber verilmesinin yeterli olacağını; ayrıca toplantılara seçmen yaşını doldurmuş kişilerin katılabileceğini savunmuş ve uzunca bir tartışma sonunda ve vaktin geç olması sebebiyle ertesi gün yani 9 Şubat 1950 günü komisyonun isteği doğrultuda küçük bir ilave ile kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 270-295).

Siyasi partilerin radyo propaganda konuşmalarını beş dakika ile sınırlandıran 45. Maddeye yine muhalefet itiraz etmiş ve sürenin 15 dakikaya çıkarılmasını istemiştir; ancak Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM, 5 dakikanın gerçekten kısa olduğunu, ancak 15 dakikanın da çok olduğunu belirterek maddenin her partiye 10 dakika süre tanınmasının uygun olacağını ifade etmiş ve madde konuşma süresi 10 dakika olacak şekilde değiştirilerek kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 300-301).

“Seçim işlerinin seçim kurullarınca yürütüleceği”ne ilişkin 57. Madde ve “Ankara’da bir Yüksek Seçim Kurulu, her seçim çevresinde bir İl Seçim Kurulu, her ilçede bir İlçe Seçim Kurulu ve seçim bölgelerinde yerleştirilecek her sandık başında bir Sandık Kurulu” oluşturulmasını düzenleyen 58. Madde hemen kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 304-305).

“İl Seçim Kurulu” başlığı altında ve İl Seçim Kurulu Başkanı’nın göreve getirilişini düzenleyen 63. Madde tartışmasız kabul edilirken (Tutanak, XXIV: 312); İl Seçim Kurulu üyelerinin belirlenmesine yönelik 64. Madde ise, beşi siyasi parti temsilcilerinden, üçü Belediye Meclisi üyelerinden ve ikisi İl Genel Meclisi üyeleri ile bir başkandan oluşan on bir üyeli kurul olduğunu içermektedir. Bu maddeye Isparta Milletvekili Sait KÖKSAL, ‘müşterek aday gösteren partilerin bir parti sayılması’ ile ilgili bir fıkra eklenmesini istediği önerge dışında, Afyon Karahisar Milletvekili Hasan DİNÇER bu düzenleme ile kurullarda her halükarda Halk Partisi’nin çoğunluğu sağlayacağını, Belediye ve İl Genel Meclisleri’nin durumlarının malum olduğunu, dolayısıyla bugün CHP, yarın DP ve bir gün de MP çoğunluğunun sağlanmasıyla kurulların tarafsız çalışamayacağını, ülkede herhangi bir partiye üye olmayan vatandaşların bulunduğunu ve bu kurullara bunlardan kur’a ile üye alınması gerektiğini ileri sürerek itiraz etmiş; kendisine Rize Milletvekili T. Bekir BALTA da iştirak etmiş; komisyon ise endişelerin yersiz olduğunu, oy ile seçilmiş Belediye ve İl Genel Meclisi üyelerinin daha güvenilir olduklarını savunmuş ve ‘maddenin ilkesinin seçimin siyaset, parti ve komün işi olduğunu, kendilerinin bunu kabul ettiklerini’ belirtmiş ve ardından oylamaya gidilmiş, önce Hasan DİNÇER’in önergesi reddedilmiş, ar-

dından da komisyonun da katılımıyla Sait KÖKSAL'ın 'ortak liste veren partilerle ilgili önergesi kabul edilmiş ve madde bu ilave ile kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 312-320).

Yüksek Seçim Kurulu'nun niteliğini belirleyen 120. Madde ise mecliste geniş bir tartışmaya neden olmuştur. Çünkü İlim Heyeti ve Hükümetin, Karma komisyona sunduğu tasarıda Yüksek Seçim Mahkemesi'nin kurulması öneriliyor ve yargı ve kesin karara bağlama yetkisi bu mahkemeye veriliyordu. Maddenin okunmasından hemen sonra söz alan Manisa Milletvekili Muammer ALAKANT, DP adına yaptığı konuşmada kendilerinin, seçim güvenliğini sağlama konusunda, milletvekili mazbatalarının incelenmesi işinin Yüksek Seçim Mahkemesi tarafından ve ikiye ayırarak, milletvekilinin kişisel yetersizliği hakkında bir anlaşmazlık olursa BMM'nin halletmesi, seçim işlemlerinden dolayı bir yolsuzluk iddiası olursa bunun seçim mahkemesi tarafından incelenmesinin ve vereceği kararın kesin olması, meclisin de bu karara uyması düşüncesinde olduklarını ve DP olarak görüşlerini İlim Heyeti'ne ilettiklerini; İlim Heyeti'nin ise daha ileri giderek, seçim ile ilgili bütün işlemlerin son karar merciinin Yüksek Seçim Mahkemesi olduğunu kararlaştırdığını ve hükümetin de buna uyduğunu; ancak komisyonun mahkemeyi, kurula çevirerek mahkemenin yargı işini elinden alıp kurula sadece inceleme ve rapor verme görevi verdiğini; bunun ise seçim güvenliğinin sağlanması işini gerçekleştiremeyeceğini belirterek, DP olarak hükümet tasarısındaki mahkeme ve onunla ilgili maddelerin müzakere edilmesi görüşünde olduklarını ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 340-342). Afyon Karahisar Milletvekili Hasan DİNÇER de bütün seçim faaliyetlerinin düğüm noktasının bu madde olduğunu belirterek başladığı konuşmasında Yüksek Seçim Mahkemesi'nin oluşturulması düşüncesinde olduklarını ve seçim işinin seçenler ile seçilenler arasında bir akit olarak alınabileceğini, ihtilaflar konusunun hal merciinin ise mahkeme olacağını belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 342-343). Konya Milletvekili Ali Rıza TÜREL de bütün mahzurlarına rağmen kendisinin de mahkeme kurulması fikrinde olduğunu, ancak Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM'in yaptığı açıklama doğrultusunda mahkeme kurulursa Anayasa'ya aykırı olacağını; geçmişte Anayasa yapıcıların zaman gelince böyle bir sorunun ortaya çıkabileceğini düşünemediklerini, dolayısıyla bugün bu kadarının yapılmasını, ihtiyaç hissedilirse Anayasa da değiştirilerek gerekenin yerine getirilmesini teklif etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 343-346). Fuad Hulusi DEMİRELLİ (İstanbul) ise yüksek yargıçlardan oluşan bir mahkemenin daha güvenilir olduğunu ve gerekli gördüğü her konuyu araştırma yetkisinin de kendisine verilmesini istemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 346-348). Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM eleştirilere cevap vererek, mahkeme kurulması işinin Anayasa'ya

aykırı olduğunu tekrar etmiş ve konuşmasının sonunda, Yüksek Seçim Kurulu oluşturulmasına dair kanunun kabul edilmesini, eleştirilen ‘tahkikat yetkisinin tanınmamasını’, daha sonra ilgili konu görüşülürken tekrar değerlendirilmesini istemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 348-349). İçel Milletvekili Refik KORALTAN ise meclisin daima hayati meselelerde bir araya gelerek sorunları çözdüğünü, bu konunun da böyle çözümlenmesini umduğunu ifade edip hükümet tasarısındaki Yüksek Seçim Mahkemesi kuruluşu ile mahkemenin inceleme usulünün düzenlendiği 112 ve 117. Maddeleri okumuş ve hükümetin prensip noktasındaki fikir değişimini vurgulamış, seçim güvenliğinin sağlanması için bu mahkemenin kurulmamasının büyük eksiklik olacağını, iki partinin de harcadığı emeklere bakarak bu hususta hala ümitli olduklarını belirtmiştir. Bundan sonra oturum başkanı vaktin geç olduğunu ve ertesi gün devam etmek üzere oturumu kapattığını ilan etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 349-350).

Ertesi gün, yani 10 Şubat günü, bir önceki gün bitirilemeyen 120. Madde görüşmelerine devam edilmiş; toplantılar başladığında dikkati çeken nokta, söz alanların çoğunun iktidar milletvekili olması ve hemen hepsinin aynı konulara temas etmeleridir. Mardin Milletvekili Kamil BORAN, Anayasa’nın 4 ve 5. Maddelerine yer verdiği konuşmasında muhalefetin istediği düzenlemelerin Anayasaya aykırı olduğunu, bu yüzden maddenin aynen bırakılarak kabul edilmesini istemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 353). Diyarbakır Milletvekili F. Ahmet AYKAÇ da eğer tasarıda muhalefetin istedikleri değişiklikler Anayasaya aykırı olmasa kendisinin de aynı doğrultuda oy kullanma niyetinde olduğunu; temas halinde olduğu yabancı parlamenter ve hukukçuların, ülkelerin kendi şartlarına göre düzenleme yapmaları gerektiğini ve hükümet tasarısındaki hükümlerin, seçim güvenliğini tehdit eder hiçbir durumu olmadığını kendisine ifade ettiklerini; Meclisi kısıtlayıcı yola başvurulmamasını istediğini ve tasarının bu şekliyle kabulünü teklif etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 353-356). Maraş Milletvekili Emin SOYSAL % 75’inin okuma yazma bilmediği bir toplumun önüne dolambaçlı maddeler konmasının düşündürücü olduğunu; 500 kişilik bir meclisin adalet kavramından ayrılabilceğini düşünmenin, ama 4-5 kişilik bir heyetin adaletten ayrılabilceğini kabul etmemenin de tuhaf olduğunu; ayrıca muhalefet tarafından hep ileri sürülen İlim Heyeti’nin de hata yapabileceğini hesaba katmak gerektiğini söyleyerek bir mahkeme kararının meclis kararının önüne geçirmenin, meclisin iradesinin felce uğratmak olacağını ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 356-357). Elazığ Milletvekili Fahri KARAKAYA ise konuşmasının kendi adına olduğunu belirterek; bu kanun tasarısının CHP’nin eseri olduğunu, ayrıca kanuna ‘tahkikat’ eklenirse tezviratı önleyici hükümlerin de konmasını istemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 357-359). Yine

kendi adına konuştuğunu ifade eden Bursa Milletvekili Abdurrahman KONUK, konu hakkında hükümet düzenlemesinin de muhalefetin istediği düzenlemenin de doğru olduğunu, ancak muhalefetin istediği düzenleme yapılırsa Anayasa'nın da değiştirilmesi gerektiğini, esasen Yüksek Seçim Kurulu'nun, İl seçim Kurulu'ndan fazla bir fonksiyonu olmadığını, görevinin bir hazırlık aşaması olduğunu zaten kabul ettiklerini, farklılığın ancak hükümet tasarısı ile komisyon tasarısının madde numara farklılığından ibaret olduğunu, bu yüzden de hükümet tasarısından hiçbir farkı olmayan komisyon tasarısının dikkate alınmasını talep etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 359-361). Yine, şayet muhalefetin istediği şeklin kabul edilmesi halinde Anayasa'ya aykırı hareket edileceğini iddia eden Gümüşhane Milletvekili Ahmet Kemal VARINCA'dan (Tutanak Dergisi, XXIV: 361-364) sonra konuşan Komisyon Başkanı Dr. Behçet UZ, komisyon çalışmaları sırasında da böyle önemli bir meselenin tartışıldığını ve tartışılması gerektiğini, ancak sonunda mutabakata varıldığını söyleyince Kütahya Milletvekili Ahmet TAHTAKILIÇ itiraz ederek kendilerinin muhalif kaldıklarını ifade etmiş, yine komisyon başkanı, maddenin bu şekliyle kabul edilmesini ve kurulun görev ve yetkilerinin düzenlendiği 125. Madde geldiğinde konuşmalarını istemiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 364-365). Bundan sonra oturum başkanı müzakerenin yeterliğine dair bir önerge verildiğini söyleyince, Kütahya Milletvekili Ahmet TAHTAKILIÇ usul hakkında söz alarak seçim güvenliği gibi önemli meselenin aceleyle getirilmemesi gerektiğini ve görüşmelerin yeterliliğinin dikkate alınmaması gerektiğini öne sürmüştür (Tutanak Dergisi, XXIV: 365-366). Yeterliliğe ait önerge oylanıp kabul edildikten sonra muhalefetin istediği ve komisyon tasarısının değil, hükümet tasarısının görüşülmesini istedikleri önerge okunmuş, hemen ardından Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM söz alarak meselenin kurula 'tahkik' yetkisinin verilip verilmeyeceği noktasında düğümlendiğini; aslında hükümet tasarısı ile komisyon tasarısı arasında herhangi bir fark bulunmadığını, farklılığın ancak madde numaralarında olduğunu ifade ederek, hükümetin, seçim güvenliği meselesini bütün siyasetin güvenliği olarak aldığını, maddenin bu haliyle kabul edilmesini, 125. Madde görüşülmesi sırasında daha uygun ve açık bir formül açıklayacağını ve muhalefetin önergesini geri almasını istemiştir. Bunun üzerine muhalefet önergesini geri almış³ ve tartışma 125. Maddenin görüş-

³ Samet AĞAOĞLU bu olayın, DP içimde bir anlaşmazlığı sebep olduğunu şöyle anlatmaktadır: "Bu arada KORALTAN'ı da şu sebeple biraz hırpaladılar: Muammer ALAKANT, Tasarıdaki Yüksek Seçim Kurulu'na aid maddeler için hükümet teklifinin esas alınması hakkında bir takrir vermişti. Behçet UZ Muammer'e, "Bunu geri alın" diyor.

şülmesine bırakılmış, madde de oylanarak kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 366-367).

Daha önce 120. Madde görüşülürken tekrar ele alınması kararlaştırılan ‘kurula tahkikat yapma yetkisinin verilmesi’ meselesinin görüşülmesine yani 125. Maddenin görüşülmesine sıra geldiğinde söz alan İstanbul Milletvekili Salamon ADATO maddenin 1 ve 3. Fıkralarına yapılacak eklemelerle maksadın hasıl olacağını belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 386). Ardından söz isteyen Afyon Karahisar Milletvekili Hasan DİNÇER ise maddenin bu haliyle, şekil ve tanınan süre bakımlarından sınırlandırıcı olduğunu; ayrıca kurulu belgelere bağlamak gibi sınırlayıcı bir özelliği olduğunu iddia etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV, 386-387). Rize Milletvekili T. Bekir BALTA, Salamon ADATO’nun değişiklik önergesine katıldığını ve madde bu değişiklik ile kabul edilirse Hasan DİNÇER’in tereddütlerini de gidereceğini ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 387-388). Başbakan Yardımcısı Nihat ERİM ise getirilen önergeye, 112. Maddeye aykırı olmamak kaydıyla katıldıklarını, komisyonun da katılması halinde sorun kalmayacağını belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 388). Komisyon ise Sait Azmi FEYZİOĞLU aracılığıyla ilk fıkradaki önergeye katıldıklarını, ancak üçüncü fıkraya yapılan eklemenin bir tekrar olduğunu ve önergenin geri alınmasını talep etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 388-389). Böylece Yüksek Seçim Kurulu’nun görev ve yetkileri hakkındaki görüşmeler bitmiş ve maddede ‘Yüksek Seçim Kurulu’na gerekli kişileri dinleme yetkisinin verilmesi’ ilavesi ile oylanarak kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 389).

Geçici maddeler görüşülürken muhalefet tarafından verilen bir önerge tekrar tartışmaya sebep olmuştur (Tutanak Dergisi, XXIV: 400-401). Bu önergeye göre, yeni bir mahalli seçimler yapılmadan mevcut kurullarla seçime gidil-

BAYAR ise “Biz kendi işimize bakalım. Tavrı şimdilik geri almayın. Biz bununla teşkilatımıza ve umumi efkara vazifemizi yapmış olduğumuzu gösterdik” diyerek UZ’un teklifini reddediyor. Fakat birkaç dakika sonra KORALTAN, “Mesuliyet benimdir” diyerek ALAKANT’a teklifini geri aldırıyor. O akşamüzeri BAYAR’la beraber evine giderken bu sebeple KORALTAN’dan, “Partiyi ben mi idare ediyorum? O mu?” diyerek şikayet etti. Dün de Genel İdare Kurulu’nda bu meseleyi, “Size şikayetim var” sözleri ile ve sert bir dille açtı. “Bu vaziyette ben idareden izharı acz ederim (idare edemem)” diye KORALTAN’a çıkıştı. KÖPRÜLÜ, BAYAR’ı tuttu. KORALTAN “Alakant’ın, tavrını geri almasında zaruret vardı” şeklinde zayıf bir müdafaa yaptı. BAYAR, “Bana sormak lazımdı. Ben reis değil miyim?” cevabını verdi. KORALTAN, tavrının geri alınmasında Grup arkadaşlarının fikirlerini sorduğunu, onların da bunu tasvib ettiklerini söyledi” S. AĞAOĞLU, Siyasi Günlük, İstanbul 1992, s.386-387.

mesi istenmemektedir. Muhalefete göre onun yerine milletvekili genel seçimlerine girmeye karar verdiğini ilan etmiş siyasi partilerden seçilmiş üyelerden oluşan kurullar seçim işlerini yürütmelidir. Ancak iktidar milletvekillerinin tepkisiyle karşılaşan bu değişiklik teklifi kabul edilmemiş; böylece görüşmelerin ilk turu tamamlanmıştır (Tutanak Dergisi, XXIV: 401-404).

Anlaşılan bu aşamanın bitmesi muhalefetin DP kanadında başarı ve memnuniyet duygusu uyandırmıştır. Meclis görüşmelerinin birinci aşamasının bu şekilde bitmesi, S. AĞAOĞLU'nun hatıralarına "Seçim Kanunu'nun birinci müzakeresi de bitti. Bayar memnun." (AĞAOĞLU, 1992: 386) şeklinde yansımıştır.

Yeni seçim kanunu ile ilgili ikinci görüşmeler bir hafta sonra, 16 Şubat 1950 günü yapılmış ve maddeler birbiri ardınca ve hemen kabul edilmiştir. Bütün bu görüşmeler sonucunda kanunun ikinci görüşmeleri de tamamlanmış ve küçük ekleme veya çıkarmalarla maddeler kabul edilmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 667-706).

Kanun görüşmeleri bittikten sonra "Bayar'ın pek de istememesine rağmen" (AĞAOĞLU: 388) DP adına konuşan Adnan MENDERES, bu kanunun demokratikleşme aşamasında önemli bir adım olduğunu söylemiş, 1950 seçimlerinin önemi üzerinde durmuş ve kanunu kabul edeceklerini belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 706). Ardından Millet Partisi adına söz alan Hasan DİNÇER ise, kabul edilecek gibi görünen bu kanunun, gizli oy açık sayım gibi demokratik prensipleri bulunmakla birlikte; çoğunluk usulünün benimsenmesi, seçmen kütüklerinin düzenlenmesi, itiraz hakkı, adaylık ve adaylığa olan itirazlar, propagandaya getirilen sınırlamalar dolayısıyla yetersiz olduğunu, iyi bir seçimin sadece iyi bir kanunla yapılamayacağını, asıl önemli olanın seçimleri yapanların iyi niyetli olmaları gerektiğini ve 1946 seçimlerinin buna örnek olduğunu belirterek oylarının olumsuz olacağını ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 706-709).

Gruplar adına yapılan konuşmalardan sonra yeterlilik önergesi okunarak kabul edilmiş ve oylamaya geçilmiştir. Oylama sonucunda kanun, katılan 346 milletvekilinin, 10'a karşı 336'sının oyunu alarak kabul edilmiştir. Oylamaya katılmayan üye sayısı ise 112'dir (Tutanak Dergisi, XXIV: 709-710;750-753). Ardından da Başbakan Şemsettin GÜNALTAY bir konuşma yapmış, konuşmasında bu kanunun kabulünden dolayı memnun olduğunu ifade etmiş, kanunun seçimin bütün aşamalarında yargıya nezaret ve denetleme görevini verdiğini, DP'nin kendileri ile beraber hareket ettiklerini; ancak MP'nin bu projenin başından beri karşı çıktığını ve savunduğu 'nisbi temsil sisteminin' siyaseti kilitlediğini ifade etmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 710-712). Partisine sataşıldığı gerekçesiyle söz alan İstanbul Millet-

vekili Osman Nuri KÖNİ ise, karşı çıkmalarının sebebinin 1946 seçim suçlarının cezalandırılmaması olduğunu belirtmiştir (Tutanak Dergisi, XXIV: 712-713).

Seçim Kanunu'nun çıkarılması, hem iktidarı ve ham de muhalefetin DP kadayını memnun etmiş görünüyordu. Zamanın DP'li siyasetçilerinden Rıfki Salim BURÇAK ; “Yeni seçim kanunu tek dereceli, eşit, gizli oy-açık tasnif, adli denetim esaslarını içeriyor, çoğunluk sistemine dayanıyordu. Kanunun iki büyük partinin oyları ile kabul edilmiş olması memlekette büyük bir ferahlık yarattı ve Türkiye'yi seçime götüren yolun üzerindeki engelleri ortadan kaldırdı.” demekte (BURÇAK, 1998: 40); yine bir başka siyasetçi “Hiç şüphe yok ki kabul edilen kanun, demokrasinin en büyük teminatı olan seçim müessesesini pürüzsüz, sağlam esaslara bağlıyordu. Demokrasi yolunda ilk defa ciddi ve önemli bir adım atılıyordu. Bu münasebetle merhum Prof. Şemsettin GÜNALTAY'ı hayır ve takdirle yad etmek isterim. GÜNALTAY ‘önümüzdeki seçimlerde milletin iradesi serbest ve dürüst seçimlerle tezahür edecektir’ diye beyanat verirken haklı olarak iyi bir iş yapmanın bahtiyarlığı içinde görünüyordu (SAROL I: 102) sözleriyle zamanın Başbakanını takdir etmektedir. Yine İsmet BOZDAĞ da “Diyebilirim ki, seçimlerin, adalet cihazının denetim ve yürütüme verilmesi prensibinden başka bütün isteklerimiz komisyonda ve meclis müzakerelerinde gerçekleşmiştir. Şemsettin GÜNALTAY, memlekette hemen hemen hiç iş görmemiş olmasına karşılık iyi bir seçim kanunu hazırlamakla büyük bir hizmet yapmıştır...Parlamentomuzun seviyeli tartışmaları içinde Seçim Tasarısı kanunlaştı” (BOZDAĞ: 228-229) diyerek görüşünü açıklamaktadır. Ancak burada adli denetimin bu kanunla gerçekleşmiş olduğunu ve hatıralarda hata olduğunu da kaydetmemiz gerekmektedir. Yine Samet AĞAOĞLU “17/2/959...Seçim Kanunu çıktı. Bu münasebetle MENDERES, BAYAR'ın pek de istememesine rağmen, Meclis'te güzel bir konuşma yaptı. KÖPRÜLÜ de Dışişleri bütçesi üzerinde konuştu. Bu iki konuşma Halk Partisi ile aramızdaki gerginliği azalttı” (AĞAOĞLU, 388) şeklindeki cümleler ile partisinin hoşnutluğunu dile getirmektedir.

İnceleme eserler ise kanunun çıkarılmasından ziyade, kanunun içerdiği hükümler ve bu hükümlerin demokrasi açısından taşıdığı önem üzerinde durmaktadırlar. “Bu yasa o güne kadar tanınmayan, hatta tartışılmayan güvenceler getirdi. Bu güvenceler seçmen listelerinin hazırlanmasından oyların ayırımına kadar seçim sürecinin tüm aşamalarını kapsıyordu” (Çavdar, 2004: 14). Yasanın kapsadığı konular hem yeni değil hem de Türkiye'de en azından 1946 yılından beri tartışılmakta idi. Ancak yasanın geleneksel sisteme büyük değişiklikler getirdiği ve demokratik olduğu (GÜNDOĞAN, 1994: 241; ALDEMİR, 2001: sayfasız), bu kanun ile yapılan 1950 seçimlerinin

“seçmenin serbest iradesinin, oyunun sandığa yansıdığı ilk seçimler” olduğu (ÇAVDAR: 13); “demokratik koşullarda serbest seçimlerin yapılmasına olanak sağlayan ilk Milletvekili Seçim Kanunu 1950’de çıkarılan 5545 sayılı Kanun” (TUNCER, 2003: 29) olduğu konusunda araştırmacılar ortak kanaate sahiptirler. Kanunun “temsil” noktasındaki sakıncaları ise daha sonra ortaya çıkacak ve bu sakıncanın “çoğunluk” sisteminden kaynaklandığı kabul edilecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1877 yılında hazırlanan ve iki dereceli, açık oy gizli sayım, mülki denetim ve çoğunluk esaslarını içeren Seçim Kanunu; küçük değişikliklerle 1946 yılına kadar uygulanmıştır. Kanun ilk defa 1946 yılında, diğer esaslar kalmak üzere ‘tek dereceli’ sistem kabul edilerek değiştirilmiştir. Ancak doğal olarak Seçim Kanunu üzerindeki tartışmalar bitmemiş; özellikle 1946 Seçimleri ile Meclise giren DP ve kurulduktan kısa süre sonra kendisinden ayrılarak kurulan MP tartışmaları sürekli diri tutmuş ve değişim taleplerini hep dile getirmişlerdir. Nihayet Şemsettin GÜNALTAY kabinesi, seçime yeni Seçim Kanunu ile girecekleri vaadinde bulunmuş ve çalışmalara başlamıştır. Önce teknik bir kurula bir tasarı hazırlatmış, ardından da tasarı yine Hükümet tarafından kurulan üniversite, yüksek yargı organları başkanları ile en büyük üç baro temsilcisinden oluşan İlim Heyeti’ne inceletilmiştir. İlim Heyeti çalışmalarına 19 Eylül 1949 günü başlayarak 2 Aralık günü bitirmiştir. Bundan sonra Hükümet tasarımı ele almış ve tasarıya son şeklini vererek Şubat ayının başında Meclis gündemine taşımıştır.

Mecliste tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerden, MP’nin daha sert muhalefet yapacağı anlaşılmıştır. Nitekim MP temsilcileri başta çoğunluk sistemi ve adli teminat kabul edilmekle birlikte bu ilkeyi hükümsüz bırakacak maddeler olmak üzere pek çok düzenlemeye itiraz etmişlerdir. DP ise daha mutedil görünmektedir. Meclisteki tartışmalar; çoğunluk sisteminin yerine nispi temsil sisteminin getirilmesi, seçmen kütüklerinin yazılmasında nüfus sayım kütüklerinin veya yerleşik nüfusun esas alınması, seçmen kütüklerinin yazılmasında idari görevlilerin yer almaması, en azından bu yazımlarda siyasi parti temsilcilerinin de bulunması, seçmen olma yeterliliğine getirilen istisnaların kaldırılması (askeri personele oy hakkı verilip verilmemesi), seçim işlerinin bütün aşamalarında yargının tam anlamıyla etkin olması, Yüksek Seçim Kurulu’nun görev ve yetkileri, propaganda yapmanın önündeki engellerin kaldırılması gibi konularda yoğunlaşmış görünmektedir. Kanunun en önemli maddesi olan 1. Madde, yani “Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır” hükmünü ihtiva eden

madde ilginç bir şekilde tartışma yaşanmadan derhal kabul edilmiştir. Nispi temsil sisteminin en sıkı taraftarı MP'li milletvekilleri de bu maddeye itiraz etmemişlerdir. Sıkışık bir dönemde ele alınan kanun, iktidar ve muhalefetin DP kanadının oylarıyla 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilmiştir. Burada zikredilmesi gereken bir konu da DP'nin 'çoğunluk usulü'ne karşı çıkmamış olmasıdır. Çünkü bu konudaki yaygın kanaat, DP'nin 1946 seçimlerinden sonra üzerinde ısrar ile durduğu konuların 'gizli oy açık sayım esası, yargı denetimi ve çoğunluk usulünün yerine nispi temsil usulünün getirilmesi' idi. Ancak burada görüleceği üzere DP çoğunluk usulüne karşı çıkmamış ve kanun görüşmelerinin sonundaki parti temsilcilerinin izlenimlerine bakıldığında istediğini almış olmasıdır. Bu konuda, DP yöneticilerinin yaklaşan seçimi kendilerinin kazanacakları kanaatine varmış oldukları (ki birkaç ay sonra seçimler sonunda DP'lilerin biraz da şaşırması halleri, bu görüşün isabet oranını düşürmektedir) veya DP yöneticilerinin konjonktürel bir şekilde, 1946 seçimlerinden sonra kendilerinden ayrılarak kurulan Millet Partisi'nin daha güçlü bir şekilde meclise girmelerini engelleyerek CHP ile ikili bir sisteme rıza göstermeleri, ileri sürülebilecek düşünceler olarak görünmektedir. MP ise, her partinin seçim sonunda temsil imkanı bulacağı, nispi temsil usulünü ve önceki dönemden kalan kanunların değiştirilmemesi durumunda değişen hiç bir şey olmayacağını ve oy verme işleminin önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini ısrarla savunmuştur. Fakat oylama iktidar ve DP'nin işbirliği ile sonuçlanmış ve yeni Seçim Kanunu, bunların oylarıyla yasalaşmıştır. 1950 Seçimlerinde Çoğunluk sisteminin en büyük mağduru ise kanunun çıkarılması sırasında en büyük savunucusu konumundaki CHP olacaktır.

KAYNAKÇA

Hatıralar

- AĞAOĞLU, Samet; (1992), **Siyasi Günlük**, İletişim Yay., İstanbul.
- AKDEMİR, Fadime; (2001), **1950 Seçimleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Master Tezi, Ankara.
- AYDIN, Ayşe; (2010), **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- BİLGİÇ, Saadettin; (1995), **Türkiye'de Seçimler ve Seçim Kanunları**, Boğaziçi Yayınları. İstanbul.
- BOZDAĞ, İsmet; (1991), **Demirkırat Aldatmacası**, Emre Yay., İstanbul.
- BURÇAK, Prof. Rıfki Salim; (1998), **On Yılın Anıları**, Nurel Yay., Ankara.

ÇAVDAR, Tefvik; (2004), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, 3. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.

Resmi Gazete, 21 Şubat 1950, Sayı 7438.

SAROL, Dr. Mükerrerem; (1983), **Bilinmeyen Menderes I**, Kervan Yay., İstanbul.

SEZEN, Saim; (1994), **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara.

TBMM Tutanak Dergisi; (1954), C. 21; 24/1-2, Ankara.

TOKER, Metin; (1990), **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları-Tek Partiden Çok Partiye**, Bilgi Yay., Ankara.

TUNCER, Erol; (2003) **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, 2. Baskı, Tesav Yayınları, Ankara.

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Tasvir Gazetesi

Ulus Gazetesi